

Marshall Tipi Dışsal Ekonomiler, Endüstriyel Bölgeler ve Çağdaş Yaklaşımlar

Esra Sena TÜRKO (*)

Ş. Mustafa ERSUNGUR (**)

Öz: Alfred Marshall modern “endüstriyel bölge” kavramının kurucusu olarak bilinmektedir. Endüstri yerleşimi ve endüstriyel bölgeler hakkındaki literatürün büyük ölçüde, Marshall’ın özellikle dışsal ölçek ekonomileri analizinin kavramlarla yorumlanarak şekillendirildiği düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı, çağdaş alansal çalışmalara ilham veren Marshall tipi dışsal ekonomiler ve endüstriyel bölgeler yaklaşımını irdeleyerek Marshall’ı müteakip analizin iktisat teorisi içindeki sunumunu özetlemeye çalışmaktır. Diğer bir deyişle çağdaş alansal yaklaşımların, Marshall’ın orijinal analizi ile bağlantıları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla çalışmada öncelikle Marshall tipi dışsal ekonomiler ve endüstriyel bölgeler ana hatları ile anlatılmış, daha sonra Eski Cambridge Okulu’nun katkıları özetlenmiştir. Marshall’ın analizi çerçevesinde yeni ticaret, yeni büyüme ve yeni ekonomik coğrafya yaklaşımlarından bahsedilmiştir. Marshall’ın analizinin yeniden doğuşu olarak nitelendirilen yeni endüstriyel bölgelerin ortaya çıkışı ve Marshall’ın İtalyan takipçileri anlatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dışsal ekonomiler, Marshall tipi endüstriyel bölgeler, Yeni endüstriyel bölgeler

Marshallian External Economies, Industrial Districts and Contemporary Approaches

Abstract: Alfred Marshall is known to be the founder of modern “industrial district” concept. The literature on industry location and industrial districts is thought to be shaped mostly by interpreting Marshall’s analysis of external economies of scale. The aim of this study is to examine the Marshallian external economies and industrial district approach which inspires the contemporary spatial studies, and to summarize the presentation of the analysis in economic theory, subsequent to Marshall. In other words, the connection between contemporary spatial approaches and the original analysis of Marshall is put forward. With this aim, firstly Marshallian external economies and industrial districts are outlined, and then contributions of Old Cambridge School are summarized. New trade, new growth and new economic geography approaches are referred within Marshall’s analysis framework. Arising of new industrial districts that is described as revival of Marshall’s analysis and Marshall’s Italian followers are explained.

Keywords: External economies, Marshallian industrial districts, new industrial districts

*) Dr., Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü Proje Geliştirme ve Koordinasyon Ofisi
(e-posta: esturko@gmail.com)

**) Yrd. Doç.Dr. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü
(e-posta: ersungur@atauni.edu.tr)

Giriş

Marshall'ın endüstriyel organizasyon ve değişimi sunuşu, Adam Smith'in uzmanlaşmaya dayanan artan verimler tasviri ile Spencer ve Darwin'in evrimsel değişim kavramlarının bir benzerini birleştirmektedir. Marshall'ın *Principles of Economics* ve *Industry and Trade* kitaplarında endüstriyel organizasyon tartışması; değişimin ve yeniden yapılanmanın sürekli ve geri döndürülemeyen sürecini, "seçme, farklılaşma ve entegrasyon" ilkelerine bağlayarak açıkça tasvir eder. Marshall'a göre "organik" süreçleri anlamak için bu, temeldir (Loasby, 2002: 494-495). Marshall bunu genel bir kural ile ifade eder: ...sosyal ya da fiziksel, bir organizmanın gelişimi, bir taraftan kendi parçaları arasında artan şekilde fonksiyonların altbölümlere ayırılmasını içerir, diğer taraftan bunların aralarında çok yakın bir bağlantı vardır. Bu, sadece evrimleşme değil, hiç bir tam rekabet modeli tarafından iyi bir şekilde sunulmamış olan birlikte-evrimleşme kuralıdır (Loasby, 2009: 548). Bu kurgu içinde varyasyon ve seçim arasındaki bağlantılar, rutinlerin kurulması ve çoğaltılması yoluyla gerçekleşen yenilik içinde somutlaştırılmıştır. Ölçek ekonomileri-kökene ile ilgili olmaksızın- endüstriyel organizasyonda yüksek karmaşıklık ve farklılaşma anlamına gelir ve firmalarda teknik ve organizasyonel bilginin aktarılmasını yansıtır (Hart, 2009: 91).

Marshall, teknolojik olarak tanımlanan endüstrilerden değil, endüstriyel bir bölge veya alandan bahsetmektedir. Popülasyon yoğunluğu, altyapının mevcudiyeti, "endüstriyel atmosfer" gibi koşullar hem kaynak hem de sonuç niteliği taşımaktadır. Bu koşullar "endüstriyel bölgeye" uygulandığında, içsel ölçek ekonomileri ya da Ar-Ge ile açıklanamayacak olan verimlerin bir kısmının sebebini ve etkisini oluşturmaktadırlar. Lancashire'i, Ruhr'u ve Lombardy'yi geçmişte diğerlerinin önüne geçiren ve bugün "Üçüncü İtalya"yı gerçekleştiren şey üretimin bu ekstra-elementidir (Becattini: 2004, 16).

I. Marshall Tipi Dışsal Ekonomiler ve Endüstriyel Bölgeler

A. Marshall Tipi Dışsal Ekonomilerin Kaynakları

İçsel ve dışsal ölçek ekonomileri arasındaki fark Marshall'ın *Pure Theory of Domestic Values* adlı eserinde bulunabilir. *Principles of Economics* eserinin basımıyla, Marshall ayrımı daha açık bir şekilde ortaya koymuştur (Hart, 1992: 236).

Herhangi bir malın üretim ölçeğindeki artıştan kaynaklanan ekonomileri ikiye ayırabiliriz; "endüstrinin genel gelişimine bağlı olarak gelişen ekonomiler" ve "işletmenin faaliyette bulunduğu bireysel yönetimin kaynaklarına, organizasyonlarına ve yönetimlerinin etkinliğine bağlı olarak gelişen ekonomiler". Bunların ilkini dışsal ekonomiler, diğerini ise içsel ekonomiler olarak isimlendirebiliriz (Marshall, 1964: 221).

İçsel ve dışsal ekonomilerin kaynaklarının aynı anda mevcut olabildikleri görülmektedir. Küçük firmalar için dışsal ekonomilerin mevcudiyeti, endüstri üretiminin ölçeği ile artar. Bu aynı zamanda firmaların ortalama büyüklüğünün artmasına neden olan bir faktör olduğundan içsel ekonomiler söz konusu olur (Hart, 1996: 356).

İçsel ekonomileri üç ana kategoriye ayırmak mümkündür: 1) artan işbölümü sayesinde elde edilen 2) yönetim fonksiyonunun artan uzmanlaşması sayesinde elde edilen 3) örgütsel ve mekanik açıdan üretimdeki yaratıcı yenilikler sonucu artan ekonomiler (Hart, 1992: 236).

Marshall'ın yazılarından dışsal ekonomilerle ilgili olarak iki genel tip ayırt edilebilir: 1) “çevredeki üretim miktarının yığılmasına” bağlı olarak, “uzman beceri ve makine kullanımından” doğan ekonomiler. 2) “tüm uygar dünyadaki üretim miktarının yığılmasına” bağlı olarak, “bilginin büyümesi ve sanatın gelişmesiyle bağlantılı” olan ekonomiler. Dışsal ekonomiler, genellikle yerel düzeyde benzer özelliklere sahip çok sayıda işletmenin toplanması ile ortaya çıkabilir (Marshall, 1964: 220). Bu durum, “endüstrinin yerelleşmesi” ile sonuçlanabilir. Bazen, endüstrinin çok sayıda uzmanlaşmış dalının tek bir organik bütün içine neredeyse otomatik olarak sıkıca birleştirildiği bir durum ortaya çıkar -ki bu durum Marshall tarafından endüstriyel bölge olarak nitelendirilmektedir (Hart, 2009: 92).

Bilgi transferi ve paylaşımı üzerine kurulu olan dışsal ekonomiler, Marshall'ın tasarruflarında çok büyük bir öneme sahiptir. İnsanlar arasında devam eden etkileşimler yoluyla kolaylaşır ve firmaların coğrafi yakınlığı sayesinde genişlerler. Marshall'a göre bilgi ve yaratıcılık, teknolojik olarak belirlenen girdi-çıkıtı ilişkilerinden ziyade, insanların fikirlerinde somutlaşır. Bölge içindeki rekabet ile birleştirilen işbirliği, organik bütünün kendini devam ettirme dürtüsünü sağlar. Marshall ayrıca, yerel bölgelerde dışsal ekonomilerin gerçekleşmesi sürecinde “sosyal güçlerin ekonomik olanlarla işbirliği yaptığı” örnekleri *Principles of Economics* eserinde üstü kapalı bir şekilde anlatır (Hart, 2009: 92).

Marshall endüstriyel bir çevrede, her bir küçük firmanın bir bütün olarak muhitle birleşmiş şekilde dışsal ekonomilerden fayda elde ettiğini söyler. Öncelikle yerel firmalar, “uzman nitelikli işgücü” havuzuna erişim sağlayarak fayda elde ederler. Nitelikli işgücüne yönelik yerel talebin çokluğu, işgücünü bu muhite çekmektedir. Yerel firmalarda, pahalı ve uzman ekipman kullanımı daha maliyet-etkin bir hale gelebilir. Endüstrilerin yerelleşmesi “o muhite büyüyen, araç ve materyal temin eden, ticaretini organize eden ve pek çok yönden malzemesinin ekonomisine katkıda bulunan” yan ticaretin büyümesini teşvik eder (Marshall, 1964: 225). Ayrıca, firmaların bölgesel yakınlığının sonucu olarak, nakliye ve iletişim maliyetlerindeki düşüşten kaynaklanan ekonomiler ortaya çıkar (Hart, 2009: 92).

Marshall'a göre, yığılma ekonomilerinin oluşumunu anlamak için, dışsal etkiler temel bir öneme sahiptir. Marshall tipi ekonomilerde yığılma, bir kartopu etkisinin sonucuna benzer. Artan sayıda aktörün, faaliyetlerdeki daha büyük çeşitlilik ve/veya uzmanlaşma sayesinde elde edilen üstünlüklerden faydalanmak amacıyla toplanması üstünlükleri kuvvetlendirir. Bu durum yeni aktörler çeker ve süreç bu şekilde devam eder (Combes, Mayer ve Thisse, 2008: 42).

Marshall, dışsal ekonomilerin en önemli kaynaklarının, coğrafi olarak bağlantılı firmalarda yaratıcılık, yenilik ve bilgi transferini teşvik eden “endüstriyel atmosfer” ile ilgili olduğunu önermiştir:

Bir endüstri kendisine bir muhit seçtiği zaman, orada uzun süre kalması muhtemeldir: aynı nitelikte ticareti takip eden insanların yakın bir muhitten sağladığı avantaj, uzaktakine göre daha fazladır. Ticaretin sırları açığa çıkar, buranın havasındaymışçasına çocuklar farkında olmadan çoğunu öğrenirler. İyi iş, doğru şekilde kıymetlendirilir; makinelerdeki, süreçlerdeki ve işletmenin genel organizasyonundaki icatlar ve gelişmeler hak ettiği şekilde ve hemen tartışılır. Bir kişi yeni bir fikir ortaya attığında, bu başkaları tarafından alınır, kendi görüşleri ile birleştirilir ve dolayısıyla daha başka yeni fikirlerin kaynağı haline gelir (Marshall, 1964: 225).

Marshall'ın dışsal ekonomi örneklerinin bazıları; bir çeşit “endüstriyel atmosferi” teşvik eden ve büyüklere kıyasla küçük firmaların maliyet dezavantajını azaltabilecek niteliktedir. Fakat esasen büyüme ve yenilik stratejilerinde yardımcı olan endüstriyel büyümenin dinamik etkilerini kast etmektedir. Dışsal ekonomilerin, endüstriyel çevrenin gelişimine bağlı olduğundan bahsettiği zaman bu özellikle belirgindir (Rabellotti, 1997: 34).

Diğer yandan dışsal ekonomiler, firma yoğunlaşması yönünde eğilim olup olmadığını denetlemek için kullanılabilir en bilinen Marshall tipi otomatik güçlerden biridir. Etkileri tamamen operasyonel olsa da, küçük üreticiler yalnızca büyük firmaları takip ederler ve hızının azalmasına rağmen yoğunlaşma süreci devam eder. Dışsal ekonomiler büyük üreticilerin tüm rekabetçi üstünlüklerini ortadan kaldırmadığı gibi küçük üreticilere herhangi bir ayrıcalıklı avantaj vermez. İşletme yoğunlaşması yönünde bir eğilim olup olmadığını denetlemek için, “negatif içsel ekonomiler” gereklidir (Raffaelli, 2001: 221).

Marshall, *Industry and Trade* eserinden aşağıda alıntılanan paragrafta da görülebileceği üzere, -iş bölümünün kendini açıkça gösterdiği, endüstriyel bölgeleri devam ettiren bir mekanizma olan- dışsal ekonomileri bir noktada daha az öne çıkarmaya başlamıştır (Hart, 2009: 93).

...Ancak sermayenin büyümesi, makinenin gelişmesi ve iletişim olanaklarının düzenlenmesiyle, içsel ekonomilerin önemi düzenli ve hızlı bir şekilde artarken, bazı dışsal ekonomiler önemini yitirmiştir. Yerlerine yükselenlerin çoğu yerelden ziyade ulusal veya /hatta kozmopolittir (Marshall, 1920: 115).

Yeni endüstriyel bölgeler konusundaki çalışmalara öncülük eden İtalyan bilim adamı Giacomo Becattini, bu durumu Marshall'ın endüstriyel bölge anomalisinden kurtulmak eğilimi olarak tanımlamaktadır. Marshall kitaplarının indeksinde konuya yer vermemiştir. Marshall'ın yerel endüstri tasvirinin esasen, endüstriyel gelişimin temel evrimsel sürecinde dışsal ekonomilerin rolünü tasvir etmeye yönelik olduğu; endüstriyel bölgeler teorisini oluşturan tüm yapı taşlarını sistematik bir şekilde ortaya koymak amacını gütmeye sonucuna varılabilir (Hart, 2009: 93).

B. Marshall Tipi Endüstriyel Bölgeler

Endüstriyel bölge kavramı, modern endüstriyel iktisat ve işletme çalışmalarında farklı anlamlar ile yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Gerçek anlamda kavramlaştırma süreci, Alfred Marshall ve Cambridge Okulu olarak isimlendirilen ekonomistlerin dönemine kadar geri gitmektedir. Alfred Marshall, 1873-77 yıllarına dayanan *The Pure Theory of Domestic Value* adlı çalışmasında, endüstriyel bölgelerden bahsetmektedir (Becattini, 2002: 1; Belussi ve Caldari, 2009: 335-336).

Marshall tipi endüstriyel bölge, günümüzde modern endüstriyel ekonominin önemli bir parçası (Amin, Brusco, Piore, Pyke, Sabel, Sengenberger) ve Marshall 'ın düşünce-sinin temel bileşeni (Becattini, Loasby, Martin, Raffaelli) olarak kabul edilmektedir. Endüstriyel bölge kavramı sıklıkla kümelenme, yerelleşme ve yığılma ile eş anlamlı olarak değerlendirilmektedir. Ancak Marshall'a göre, endüstrinin bu bölgeselleşme süreçleri, Marshall tipi endüstriyel bölge olan "bileşik yerelleşme"den oldukça farklıdır. Endüstriyel bölge, bir firma topluluğunun yerleştiği yer anlamına gelir; ancak bu, Marshall'ın Principles of Economy eserinde açıkça belirttiği gibi basitçe yerleşmiş bir endüstri değildir (Belussi ve Caldari, 2009: 335-336).

Yerleşmiş bir endüstri, belirli muhitlerde yoğunlaşmış bir endüstridir. Firmaların coğrafi olarak toplanmalarının çeşitli sebepleri olabilir: İlk olarak, üreticiler bağımlı oldukları kaynaklara yakın olma ihtiyacı hissederler. Yerelleşme bilhassa fiziksel koşullar ile ilişkilidir (iklim, toprak, maden, taşocağı, arazi ve suya ulaşım gibi) ve Staffordshire, Bedfordshire ve Buckinghamshire gibi pek çok İngiliz bölgesinin ortaya çıkışını şekillendirmiştir. İkincisi, bir "saltanat himayesinin" mevcudiyetidir. Buradaki zengin halkın özellikle yüksek kalitede mallar için yarattığı talep, uzak yerlerdeki nitelikli işçileri çekmektedir. Pamuk ve buhar döneminden önce İngiltere'nin imalat sanayinin büyük bir bölümü, çoğu doğrudan Plantagenet ve Tudor krallarının himayesi altında bulunan Flamanlar ve diğer zanaatkarlar tarafından yönetilmekteydi. Bu göçmenler yün dokumayı, yünden eşyalar yapmayı, ipek üretmeyi, dantel, cam ve kağıt yapmayı İngilizlere öğretmişlerdir. Üçüncü olarak ise, bir şehrin varlığıdır. Neredeyse her endüstriyel bölge, bir ya da birden çok büyük şehre odaklanmıştır (Marshall, 1964: 222-225).

Fujita vd. Marshall'ın yaklaşımında bir üreticinin üç sebeple kendisiyle aynı endüstride bulunan üreticilere yakın olmayı avantajlı bulduğunu söylemektedir. Öncelikle, coğrafi olarak yoğunlaşmış bir endüstri, uzmanlaşmış yerel girdi tedarikçilerini destekleyecektir. İkinci olarak, aynı tipte işgücü istihdam eden firmaların yoğunlaşması, işgücü piyasasının oluşmasını sağlayacaktır. Son olarak, coğrafi yakınlık bilginin yayılmasını kolaylaştıracaktır (Fujita, Krugman ve Venables, 1999: 18).

Daha fazla alana ihtiyaç duyan fabrikalar, toprak değerinin yüksek olduğu yerlerden ziyade şehrin eteklerine yönelirler. Çevredeki kırsal bölgeler ve küçük kasabalarda artan şekilde yeni fabrikalar büyümeye başlar. Bu ilkel yerelleşme yeterince uzun sürerse, daha bileşik bir yerelleşme haline gelir ve bir endüstriyel bölgeye dönüşür. Geçen zaman,

belirli bir bölgede yoğunlaşan firmalara birtakım avantajlar sağlar (Belussi ve Caldari, 2009: 337):

- 1) *Kalıtılabilir Beceri*: Yoğunlaşmış bir bölgede, özel yetenekler bir nesilden diğerine aktarılır ve o bölgenin karakteristik özelliği haline gelir. “*Ticaretin sırları açığa çıkar, buranın havasındaymışçasına çocuklar farkında olmadan çoğunu öğrenirler.*”
- 2) *Yan ticaretlerin büyümesi*: Çok sayıda firma belli bir alanda kurulduğu zaman, yan firmaların “*o muhitte büyümesi, araç ve materyal temin etmesi, trafiğini organize etmesi ve pek çok yönden tüm malzemesinin ekonomisine katkıda bulunması*” olmasıdır.
- 3) *Yüksek derecede uzman makinelerin kullanımı*: Endüstriyel bölge içinde çok büyük sermaye ile yatırımların gerçekleştirilmediği, benzer türde üretimin yığılma gösterdiği bir durum söz konusudur. Bu şartlar altında bölge içinde işletmeler, bölgeyi karakterize eden yüksek uzmanlaşma ve işbölümü özelliklerine paralel şekilde kurulur.
- 4) *Özel beceri için yerel pazar*: Yerleşmiş bir endüstri “*beceri için daimi bir pazar*” sunar, böylece işverenler işçi aradıklarında sorun yaşamazlar. Bunun aksine “*izole edilmiş bir fabrika*” işçi bulmakta sorun yaşayabilir.

Marshall tarafından listelenen bu avantajlara, Belussi ve Caldari yine onun çeşitli yazılarından çıkarım yaparak iki tane daha eklemektedir:

- 5) *Endüstriyel Liderlik*: Bu avantaj firmaların içinde buldukları “endüstriyel atmosfer”den kaynaklanır. Endüstrideki teknoloji ve uygulanan tekniklerin sürekli değişimi açısından liderlik, bölgeye varlığını devam ettirme hususunda daha fazla güç verir.
- 6) *Üretim sürecine yeniliklerin girişi*: Marshall’ın savunduğu gibi, iyi fikirler hemen benimsenir, çünkü bunlar bölgenin “hava”sındadır ve sosyal yerel ağların içinde gömülüdür (Belussi ve Caldari, 2009: 337): *Bir kişi yeni bir fikir ortaya attığında, bu başkaları tarafından alınır, kendi görüşleri ile birleştirilir ve dolayısıyla daha başka yeni fikirlerin kaynağı haline gelir* (Marshall, 1964: 225).

Marshall endüstriyel bölgeyi, büyük bir firmaya ait dikey olarak entegre olmuş fabrikaya etkili bir alternatif olacak şekilde tanımlamıştır. Marshall, üretim organizasyonunun (ve günlük hayatın) belirli şartları altında, bölgedeki her bir küçük imalathanenin ve muhabir firmanın etkili ve rekabetçi olabileceğini ileri sürmektedir. Endüstriyel bölge konusunun dışında da küçük firmalar Marshall’ın düşüncesinde önemli bir yere sahiptir. Marshall küçük firmaları, kapitalizmin Fordist çağı olarak adlandıran dönem içinde bile, en iyi yaratıcılık üreten işletmeler olarak görmüştür. Küçük firmalar; (farklılaştırılmış ve kişiselleştirilmiş) pek çok mal çeşidinde ve belirli, nadir görülen sosyo-kültürel şartlar altında, daha büyük ve kurumsal firmalara kıyasla etkili ve rekabetçi olabilirler (Becattini, 2002: 3).

Marshall'ın iş bölümü ve işletmelerin yoğunlaşmasına ilişkin görüşleri, köklerini tinsel ve zihinsel bilimlerden alır. Düşüncenin, işbölümünün, işletmenin ve sosyal organizasyonun evrimi diyalektik bir süreç ile karakterize edilmiştir: kümülatif bir şekilde gelişme, gelişme üzerine temellendirilir (Raffaelli, 2001: 225).

Marshall tipi endüstriyel bölge, zaman içinde oldukça istikrarlı olan endüstriler-arası ilişkilerin yerel olarak güçlenmesidir; gücü ve zayıflığı bu alansal kısıtlamada yatar. Paradoksal olarak, bölgenin kendini yenileme yeteneği büyüdükçe, eskinin üzerine yeni sektörler nakleder, orijinal endüstrisini her zaman uzman yollarla geliştirir ve endüstriyel bölge olarak kimliğini daha çok devam ettirir (Becattini, 2004: 16).

C. Eski Cambridge Okulu'nun Katkıları

Becattini, Cambridge Ekonomi Okulu'nda iki farklı yaklaşım olduğu ve bunların arasında bir ayırım yapılması gerektiği görüşündedir. Bunlardan birincisi, geniş kitleler tarafından yaygın olarak bilinir ve J.M. Keynes'in etrafında doğmuştur. Richard Kahn, Joan Robinson, Gerald Shove, Nicholas Kaldor, Austin Robinson ve Piero Sraffa bu okula mensup isimler arasındadır. İkincisi daha az bilinmektedir ve Alfred Marshall'ın etrafında doğmuştur. A. C. Pigou, D. H. Robertson, Arthur L. Bowley; Sydney Chapman, D. H. MacGregor, Charles Sanger, Ch. R. Fay, Philip Sargent Florence ve birçokları bu okula mensup isimler arasındadır. Becattini, birbirinden çok farklı bu iki okul arasında açık bir ayırım yapmak amacıyla ikinci okulu "Eski Cambridge Okulu" olarak isimlendirir (Belussi ve Caldari, 2009: 335-336).

Eski Cambridge Okulu, özellikle Marshall'ın öğrencilerinden oluşmaktadır. Özgün bir metodolojik yaklaşımla Marshall'ın istediği konularda çalışmış, araştırma alanları geliştirmişlerdir. Bu Okula mensup isimlerin en önemli ilgi alanı endüstriyel ekonomidir (Belussi ve Caldari, 2009: 336).

Marshall'ın endüstriyel bölgeler yaklaşımının esası, Lavington, Chapman, Macgregor ve Dennis Robertson gibi en yakın öğrencilerinin öğretiminde ve basılı eserlerinde varlığını devam ettirmiştir. Marshall'ın yaklaşımının etkileri, Austin Robinson ve Sargent Florence'in sonraki dönem çalışmalarında da görülebilir. Bu yazarlar, teorik ve ampirik araştırmalara metod açısından değişen katkılarda bulunmuşlardır. Toplu olarak bakıldığında, Marshall'ın ölçek ekonomileri analizinin uzmanlaşma, farklılaşma ve entegrasyon açısından ortak bir referans noktası olduğu gözlemlenebilir. Yenilik yoluyla bilginin paylaşıldığı ve kullanıldığı çevre, büyük merkezi üretim birimlerindeki koordinasyon faaliyetleri ile ilişkili problemlerle birleştirilerek önemle vurgulanmıştır (Hart, 2009: 93-94).

Marshall'ın öğrencilerinden Pigou'nun, kendi öğrencilerine Marshall'ın *Principles of Economics* eserinden ders anlatırken, eserin çok kapsamlı olduğunu belirtmek için kullandığı "Hepsi Marshall'da var!" ifadesi oldukça meşhurdur (Audretsch, Falck ve Heblich, 2007: 2). Pigou, refah iktisadının kurucusu olarak bilinir. Marshall'ın dışsal ekonomilerine, olumlu ve olumsuz dışsal ekonomiler kavramlarının kullanımını geniş-

leterek katkıda bulunmuştur. Bunlar nedeniyle ekonomik bir aktiviteden doğan marjinal sosyal faydanın, marjinal özel faydadan farklı olabileceği durumların detaylı analizlerini yapmıştır (Nath, 1973: 44).

İçsel ve dışsal ekonomiler arasındaki ara bağlantılar, dikey ve yatay entegrasyonun çeşitli şekilleri, Macgregor'un analizinde önemli bir rol oynar. Marshall'ın analizini temel alarak Macgregor, yatay kombinasyon, dikey (ileri ve geri) ve yatay entegrasyon arasında ayırım yapar. Macgregor'a göre yatay kombinasyonun, bireysel firmaların sınırlarının ötesinde uzmanlaşmanın faydalarını zorlayarak endüstriyel birimleri daha etkin yapma yönünde eğilimi vardır. Dolayısıyla temsili firmanın büyümesini hızlandırır ve özel bir açıklamaya gerek duymaz. Dikey ve yatay entegrasyon ise daha az belirgindir, çünkü bu süreçler iş bölümüne dayanmazlar ve bir ölçüye kadar bu kuralı ihlal ederler. Yalnızca, firma "kalesi ve siperleri" ile stratejik bir aktör olarak ele alınırsa, açıklanabilirler. Bu anlayış içinde firma, riskli ve karmaşık bir çevrede ittifaklar ve fetihler yoluyla gücünü arttırmak için her zaman tetiktir. Askeri ittifaklarda olduğu gibi, pazarlık, üçüncü tarafın anlaşma gücünü zayıflatmak amacıyla yapılır. Entegrasyon sıkılaştıkça ittifaklar fetihe dönüşür ve firmalar arasındaki sınırlar kaybolur. (Raffaelli, 2004: 213-214).

Macgregor'un analizinde dev firmaların rolü Chapman'inkine kıyasla çok daha fazla görünür. Macgregor, büyük işletmelerin bir ölçüde, yerleşmiş dışsal ekonomilerden evrimleşmiş olduklarını- ki bu Chapman tarafından vurgulanmıştır- ve sonra endüstriyel bölgenin ortaya çıkışına ve varlığını devam ettirmesine katkıda bulduklarını ileri sürmüştür. Dışsal ekonomilerin belirli bir lokasyona büyük ölçüde içsel olması şeklinde yorumlanabilecek bakış açısından Macgregor kendini uzak tutmuştur. Bunun yerine; yerel bir yapının insanları, "bunu daha geniş yapılarıdaki insanlarla paylaşmadıkça" endüstriyel gelişimin tüm avantajlarından faydalanamazlar, görüşünü tartışmıştır. Macgregor'un endüstriyel organizasyon ve gelişme analizi, icat ile birlikte fonksiyonların altbölümlere ayrılması yoluyla gerçekleşen farklılaşma ve uzmanlaşmanın rolüne vurgu yapar. Ayrıca bilinçli koordinasyon ve öngörü kavramları, Macgregor'un açıklamasının merkezindedir. Burada firmalar arasındaki (inorganik) kombinasyon şekilleri, uzmanlaşma avantajlarının gerçekleşmesini hızlandırabilir; aksi takdirde bu süreç, doğal seleksiyon ve rekabet mekanizmaları yoluyla elde edilmektedir (Hart, 2009: 94).

Chapman ve Macgregor'a benzer şekilde Robertson, yerleşmeyi "modern endüstride güçlü bir şekilde işbaşında olan çeşitli güçlerden biri" olarak görür. Üç maddede yerleşmenin nedenlerinin altını çizer. Hammaddeye yakınlık; güç kaynaklarına yakınlık; ve "alışkanlığın gücü"nin sunduğu çeşitli somut faydaların devam etmesi. Robertson'a göre, ulaşım ve iletişim imkânlarındaki gelişmeler nihai ürünlerin ve hammaddelerin ucuz bir şekilde nakliyesine izin verdiğinden, hammaddeye yakınlık artık önemli değildir. Güç kaynaklarına erişim, sanayi devriminden beri en önemli sebep olmuştur. Ancak, eskiden kömür ile yaratılan bu enerjinin kaynağı artık petrol ve elektriktir ve bunların bir yerden diğerine nakliyesi kolaydır. Yerleşmenin en önemli sebebi, iklimin ve tarihin

anlaşılması güç sebeplerinden zamandır. Bu denklemde, Marshall'ın endüstriyel atmosfer tanımıyla büyük bir benzerlik olduğu göze çarpmaktadır. Geçen zaman (nesiller), kadın ve erkeklerin rolleri ve fikirlerin yayılması gibi tüm önemli içerik burada da mevcuttur. Bununla birlikte Robertson, Marshall'ın birbirleriyle ilişkili küçük firmalar topluluğundan oluşan endüstriyel bölgeler görüşünden ayrılır. Bazı beklentiler ile yerleşmenin en belirgin etkisinin bireysel firmanın büyüklüğündeki bir artış olduğunu önerir. Chapman, Macgregor ve Robertson'ın yazıları kıyaslanırken, gelişmekte olan endüstriyel çevreye en iyi uyan, benzersiz bir endüstriyel organizasyon formunun ortaya çıkışının eksik olduğu gözlenir (Belussi ve Caldari, 2009: 344-345).

Raffaelli, Marshall'ın takipçilerinin yazılarında ortaya çıkan farklı -ve bir noktaya kadar karşıt- perspektiflerin Marshall'ın yaklaşımındaki bulanıklık veya tutarsızlığının bir sonucu olmadığını söylemektedir. Aksine bu durum, Marshall'ın her zaman evrimsel süreçlerin çok çeşitli trendlerini gösteren endüstriyel analizinin açık çerçevesinin paradigmasını ortaya koymaktadır (Raffaelli, 2004: 214).

II. Çağdaş Yaklaşımlar ve Marshall Tipi Dışsal Ekonomiler

Marshall'ın, *Principles of Economics* eserinde yerleşen endüstriler ve endüstriyel bölge konusunu irdelemesinin ardından, bu konular farklı alanlardan pek çok akademisyenin ilgisini çekmiştir. 20. yüzyılda gerçekleştirilen araştırmaların çoğu, temelde kavramsaldir. Firmaların neden kümelendiği varsayılmış veya ima edilmiştir; dikkatle araştırılmamış veya belirtilmemiştir. Küme ile ilişkilendirilen faydaların neredeyse kendinden aşikâr olduğu için az dikkate değer olduğu düşünülmüştür. Ne zaman bir açıklama önerilse, bu genelde merkezci ve merkezkaç güçler arasındaki dengenin firmaların yerel şeklini belirlediği bir model üzerine kurulmuştur. Dağılmış güçler normal olarak kalabalıklaşma maliyetlerini veya arazi ve işgücü için fiyatlarının artmasını içermiştir. Yoğunlaşma güçleri, aksine, genellikle ulaşımda maliyet üstünlükleri veya özel bir altyapı, nitelikli işgücü havuzu, kendine has uygun bir eğitim sistemi vb. özelliklere sahip bir çevreyi paylaşmak ile tanımlanmıştır. Bu model, 20. yüzyılın sonunda kümelere yönelik artan ilgi ile ortadan kaybolmuş yeni araştırma teklifleri ortaya çıkmıştır. Ana vurgu, açık bir şekilde işlem maliyetleri üzerine kurulu açıklamalar yönünde değişmiştir. Söz konusu işlem maliyetleri, araştırma ve bilgi maliyetlerini, pazarlık ve karar maliyetlerini, kontrol ve uygulama maliyetlerini içermektedir (Maskell, 2001: 924-925).

Marshall'ın, içsel ve dışsal ekonomilerin rolünü tasviri 1940'lerde ve 50'lerde ortaya çıkan "yüksek kalkınma teorisi" içinde görülebilir. Clark (1940), Myrdal (1957), Hirschman (1958), Kaldor (1966) ve Nurkse (1967), imalat sanayinde modern sektörlerin genişlemesinin yalnızca, birbirleriyle ilişkili diğer sektörlerle eşzamanlı olarak gerçekleşebileceğini tartışmışlardır. Genişleyen endüstrilerde işletmelerin gelişmiş rekabetçi pozisyonu, öncelikle bir bütün olarak entegre olmuş sektörün büyümesinin ve bu büyüme ile ilişkili genişleyen yatırım fırsatlarının bir sonucu olarak artar. İlişkili ekonomiler

sıklıkla Marshall'ın dışsal ekonomiler değerlendirmesinde bahsettiği sıradan faktörlere, özellikle Scitovsky tarafından parasal olarak kategorize edilen çeşidine benzetilir. Bu tip araştırmalar, daha çok kabul gören kalkınma iktisadının bakış açısı yönünde meşru bir rol bulmaya çalışır. Burada “kurumsal katılık” ve “pazar eksikliklerinin” çeşitli şekilleri tarafından yaratılan gelişme önündeki engelleri aşmak için pazar güçlerini beslemek, anahtar olarak görülmektedir (Hart, 2009: 97-98).

Ekonomik teoriye hükmeden denge modellerinde dışsal ekonomilerin anlamlı bir rolünün bulunmaması, Marshall'ın endüstriyel bölgesine benzeyen herhangi bir şeyin, tasvir edilen ekonomik resmin bir parçası olmadığı anlamına gelir. Üretim coğrafı dağılımı, “ekonomik coğrafya” ve “bölgesel ve şehir ekonomileri” gibi uzmanlaşmış çalışma alanlarına indirgenmiştir. Martin'in gözlemiyle, başlangıçta ekonomik coğrafyacılar Marshall'ın endüstriyel yerleşim ekonomileri içindeki gezintilerinden fazla etkilenmiş gibi görünmemektedirler. Yerleşmiş endüstriyel alanın çeşitli biçimleri, Markusen gibi yakın zaman yazarlarının çoğu tarafından, daha geniş bir konu olan “post-Fordist uzmanlaşmış esnek üretim biçimi” içinde araştırılmıştır. A.J. Scott ekonomik coğrafyayı tanımlama yönündeki çeşitli “paradigmalara” ilişkin açıklamasında, aynı zamanda “yerellik tartışmasına” duyulan ilginin yeniden canlandığını ve yapılan katkılar içinde disiplinler-arası düşünce şeklinin sıklıkla gözlemlendiğini vurgular (Hart, 2009: 98).

Markusen endüstriyel bölge tiplerini beşe ayırır: Marshall tipi endüstriyel bölge, İtalyan tarzı endüstriyel bölge, merkez-halka bölge, uydu endüstriyel platformu ve devlet çapalı endüstriyel bölge. Markusen, merkez-halka bölgeyi, bir veya birden çok sektörde, küçük ve daha az güçlü tedarikçilerle çevrilmiş, bir ya da birden çok dikey entegre olmuş büyük firmanın dominant olduğu bir bölge olarak tanımlar. Bu bölgeler güçlü bağların bulunduğu bir formda ise, küçük firmaların büyük çapa firmaya/kuruma pazarlar veya tedarikçiler konusunda bağımlı olduğu bir durum söz konusudur. Daha zayıf, çekirdek formda ise, küçük firmalar büyük firmaların mevcudiyetinden kaynaklanan yığılma dışsallıklarından faydalanırlar, büyük firmalarla bağlantılı olmalarına gerek yoktur (Alberti, 2008: 18).

Porter'in analizinde sürekli rekabetçi üstünlük, global bir ekonomide genellikle ve ağırlıklı olarak yerleşmiştir. Yüksek derecede uzmanlaşmış bilgi ve beceri, kurumlar, işletmeler ve bilinçli müşterilerin yoğunlaşmaları ile ortaya çıkar. Porter'in coğrafi endüstriyel kümelenmesi, özellikle bilginin paylaşımının önemi bağlamında, açıkça Marshall'ın evrimleşen endüstriyel bölgelerinin içinde bulunduğu çevreye benzer. Porter ayrıca bir küme içinde üreticiler arasındaki rekabetin önemini vurgular. Benimsenen disiplinler-arası yaklaşım, böylesi bir coğrafi yoğunlaşma ile ilişkili üstünlüklerin, kolay bulunan teknolojik tabanlı ilişkilerin basit bir sonucu olmadığını gösterir. Porter'in çalışması sıklıkla, “işletme” dalına (ki burada ekonomik fenomenin uygulamalı analizi, biçimsel ekonomik tekniklerin katılığında yoksundur) ait olacak şekilde kategorize edilmektedir. Bununla beraber Martin; Marshall ve Porter arasında açık bir entelektüel yol

bağımlılığı olduğunu tartışmıştır. Porter’ın katkılarından yapılan çıkarımların, pek çok yönden Marshall’ın yerelleşme ve endüstriyel üretimle birleştirdiği dışsal ekonomilere ilişkin orijinal analizinden geliştirilmiş olabileceğini söylemiştir (Hart, 2009: 98).

1980’lerden sonra, “yeni büyüme teorisi”, “yeni ticaret teorisi” ve “yeni ekonomik coğrafya” olarak isimlendirilen akımların ortaya çıkışı aslında ölçek ekonomilerinin etkileri hakkındaki eski Marshall tipi düşünce geleneğinin yeniden canlanmasına katkıda bulunmuştur. “Yeni büyüme teorisinin” ortaya çıkışından önce, hâkim Solow-Swan neoklasik büyüme modellerinde ekonomik büyüme, “teknik gelişme” ile birlikte sermaye ve işgücünün büyümesinden (homojen olması gerekli) kaynaklanmaktadır. Teknik gelişim dışsal kaynaklı olarak ele alınmış, kaynağı ve oranı teorik model içerisinde açıklanmamıştır. Model sadece, rekabetçi piyasalarla aynı anda var olan dışsal ekonomilere izin vermektedir (Hart, 2009: 98-99).

“Yeni büyüme teorisi” yaklaşımının tanımlayıcı bir özelliği, ölçek ekonomilerinin yeni bilgi ile çok iyi birleştirilmiş ve içsel olarak ele alınmasıdır. Bu kurguda, teknik gelişim, ekonomik faaliyetin bir ürünüdür ve bilgi ve teknoloji ile birleştirilen ölçek ekonomileri, büyüme ve gelişme fırsatlarının genişletilmesinde anahtardır. Rekabetçi pazarlarda denge büyümenin yerini yol bağımlılığı ve kilitlenme etkisinin ortaya çıkması olasılığı alır. Kaynak transferi ve bilginin uygulanması, zaman içinde evrimleşen kurumsal düzenlemelerin doğası ile birlikte ön plana çıkar. Bilginin transferi pürüzsüz değildir ve zaman içinde belirli organizasyon veya yerleşimlerde köklü hale gelebilir. Yeni büyüme teorisindeki bu perspektif, ölçek ekonomileri analizini, Marshall’ın *Principles of Economics* eserini okuyanların yabancı olmayacakları bir kurgu içine yerleştirir (Hart, 2009: 99).

Bu perspektifler, büyük ölçüde neoklasik genel denge modelleri üzerine kurulu, geleneksel uluslararası uzmanlaşma analizine bir meydan okuma ile 1980’lerde ortaya çıkan yeni ticaret teorisinde de bulunabilir. Kısaca ülkeler arasında endüstri-İçi ticaretin önemini ortaya koyan “yeni ticaret teorisi”, faktör donatımındaki ulusal farklılıklardan ziyade, ölçek ekonomilerinin üstünlüğünü sağlamak için uluslar arasında uzmanlaşma üzerine kurulu ticareti vurgular. Krugman, bu literatüre sayısız katkısı ile “büyük ölçekli üretimin üstünlüklerini” anlatırken, pek çok kez ölçek ekonomilerinin farklı kaynaklarına vurgu yapmıştır. En önemlisi, Krugman ulusları ekonomik birimler olarak ele almak yerine, yerel veya bölgesel ölçekte dışsal ekonomilerin rolünden artan bir şekilde daha çok bahsetmiştir. Bu süreç Krugman’ı, üretimin coğrafi dağılımını etkileyen faktörlerin ana araştırma konusu olduğu, kendisinin “yeni ekonomik coğrafya” olarak nitelendirdiği noktaya getirmiştir (Hart, 2009: 99).

Krugman, Marshall’ın dışsal ekonomiler hakkındaki teorisini formüle ederek bunun üzerine yeni bir yaklaşım geliştirmiştir (Audretsch, Falck ve Heblich, 2007: 2). Krugman tarafından geliştirilen basit model (1991) “yeni ekonomik coğrafya” (new economic geography) olarak adlandırılan yeni bir teori akımının ve ampirik çalışmaların ortaya çıkışına öncülük etmiştir. Bu yaklaşımın eski yaklaşımlar ile pek çok ortak noktası ve

tabi bazı ayırt edici özellikleri bulunmaktadır. Geleneksel ekonomik coğrafyadan temel farkı, “yeni ticaret” ve “yeni büyüme” teorilerindekine benzer bir rol oynayan aynı teknik metodları kullanan bir modelleme stratejisini uyarlamasıdır. Bu modelleme metodları, çoğu geleneksel alansal analizden farklı olarak, genellenenin tüm iddialarını engellemektedir. Tam genel dengede ve bireysel maksimizasyondan açıkça toplam davranış elde eden modeller kurmaya izin vermektedir. Yeni çalışma, özellikle tarihi olayların ekonomik coğrafyayı nasıl şekillendirebileceğini ve temel teşkil eden parametrelerdeki aşamalı değişimlerin alansal yapıda nasıl kesintili değişim üretebileceğini göstermek konusunda yüksek derecede fikir vericidir. Ayrıca coğrafi analizi doğruca ekonomik ana akımın içine yerleştirme amacına hizmet etmektedir (Krugman, 1998b: 7).

Krugman, coğrafi yoğunlaşmayı teşvik eden ve buna engel olmaya çalışan güçler arasında bitmeyen bir savaş olduğunu söylemektedir. Bu güçler merkezci (centripetal) ve merkezkaç (centrifugal) güçlerdir. Krugman coğrafi yoğunlaşmayı etkileyen güçleri şu şekilde sınıflandırmaktadır: *Merkezcil güçler*; pazar büyüklüğünün etkileri (bağlantılar), geniş iş gücü piyasaları ve tam dışsal ekonomiler. *Merkezkaç güçler*; hareketsiz faktörler, arazi rantı ve tam olumsuz dışsal ekonomiler. Merkezci güçler, klasik Marshall tipi dışsal ekonomilerin kaynaklarıdır. Geniş bir yerel pazar, geri bağlantılar (geniş pazarlara iyi erişimi olan yerler ölçek ekonomilerine konu olan malların üretimi için tercih edilen lokasyonlardır) ve ileri bağlantılar (geniş bir pazar ara malların yerel üretimini destekler, akıntı yönündeki üreticiler için maliyetleri düşürür) yaratır. Endüstriyel bir yoğunlaşma, özellikle uzman beceriler için geniş yerel işgücü piyasasını destekler. Böylece işverenler kolaylıkla işçi istihdam edebilirler, işçiler de kolayca iş bulabilirler. Ekonomik faaliyetin yerel yoğunlaşması bilgi taşmaları yoluyla çeşitli düzeylerde tam dışsal ekonomiler yaratılabilir (Krugman, 1998b: 8).

Diğer yandan hareketsiz faktörler (arazi ve doğal kaynaklar ve uluslararası bağlamda insanlar) hem arz tarafından (üretimin bir kısmı işçilerin olduğu yere gitmek zorundadır) hem de talep tarafından (dağılmış güçler dağılmış bir pazar yaratırlar, üretimin bir kısmı tüketicilere yakın yerleşme konusunda bir güdüye sahip olacaktır) yoğunlaşma aleyhinde etkide bulunurlar. Ekonomik faaliyetin yoğunlaşması yerel arazi için yüksek talep getirir, arazi rantını yükseltir ve böylece daha fazla yoğunlaşma için caydırıcı bir etki sağlar. Faaliyetin yoğunlaşması kalabalıklaşma gibi çeşitli düzeylerde tam olumsuz dışsal ekonomiler getirebilir (Krugman, 1998b: 8).

Alansal yoğunlaşma faaliyetlerini teşvik eden ve karşısında duran bu güçler, endüstrinin yerleşmesi için ekonomik mantıksal bir temel sağlayan bölgesel bir rekabetçilik formu oluşturmak için, kolektif olarak bir araya gelirler. Pazar büyüklüğünün etkilerine ilişkin analizinde Krugman, hem dışsal hem de içsel ölçek ekonomilerden elde edilen parasal (teknolojik olanın karşısı olarak) ekonomilerden bahsetme eğilimindedir. Ölçek ekonomilerinin firmaya içsel olduğu durumlarda, ara girdilerin üretimindeki içsel ekonomiler, bunları satın alan firmalar için dışsal ekonomiler gibi etkide bulunabilirler. Bu

açıdan, içsel ölçek ekonomilerinin belirli bir firma içinde, spesifik üretim faaliyetlerinin merkezileşmesi için teşvik sağlayacağı görülebilir. Bununla beraber ileri ve geri bağlantılar, entegre olmuş faaliyetlerin bölgesel yığılmasını, hem Krugman hem de Marshall tarafından bahsedilen yerleşmiş dışsal ekonomileri harekete geçirerek cesaretlendirir (Hart, 2009: 99-100).

Gerçek dünyada herhangi bir yığılma örneği tipik olarak tablodaki tüm unsurları içerir. Ekonomik coğrafya üzerine analitik bir çalışma yönetmek için gerçek dünyanın karmaşıklıklarının dışında daha sınırlı bir güçler seti üzerine odaklanması gerekmektedir. Krugman yeni ekonomik coğrafyanın ayırt edici özelliğinin bunun seçiminde olduğunu söylemektedir. Daha açık bir şekilde ifade edilirse, bağlantılar yoğunlaşmanın gücü iken; hareketsiz kaynaklar modeli ilgi çekici tutmak için gereken gerilimi yaratmaktadır (Krugman, 1998b: 9).

III. Marshall Tipi Dışsal Ekonomilerin Yeniden Keşfi

1970 ve 1980’lerde dünya ekonomisinde yaşanan resesyon ile birlikte, endüstriyel bölge kavramı tekrar gündeme gelmiştir. Artan işsizliğe ve genel ekonomik gerilemeye rağmen bazı bölgeler büyümeyi başarmıştır (Alberti, 2008: 21). Bu yıllarda, İtalyan endüstriyel bölgelerinde gerçekleştirilen araştırmalar, Marshall tipi endüstriyel bölgelere yeniden dikkat çekmiştir.

Marshall’ın İtalyan takipçileri odak noktasını küçük firmaların oluşturduğu kümeden daha geniş bir perspektifle topluluğun kaynaşması ve birbirleri ile ilişkili firmalara yönelmişler; böylece kavramın ekonomik olmayan, sosyo-bölgesel boyutunu kuvvetlendirmişlerdir. Asheim’e göre bu, çağdaş ekonomide yeni aykırılığın gelişmesine büyük bir katkıdır (Asheim, 2000: 414).

Endüstriyel bölgeler literatürünün temel odak noktasını mikro düzeyde işletme ilişkileri ile bölgesel ekonomik değişim arasındaki bağlantı oluşturmaktadır. Bazen “yeni endüstriyel bölgeler” (new industrial districts veya neo-Marshallian industrial districts) olarak da adlandırılan bu yaklaşım, aslında Marshall’ın orjinal analizinin üzerine; işbirliği ve güven, işlem maliyetleri, yeniliğin yayılması, esnek üretim ekipmanının uyarlanması, uygulamalı işletme organizasyonu ve yönetimi konularını daha fazla vurgulayarak katkıda bulunmaktadır. Bu yeni yaklaşımın ortaya çıkmasına öncülük eden çalışmalar Becattini’ye (1979) aittir. İtalyan tipi endüstriyel bölgeden, klasik okul olarak da bahsedilir ve Bellandi, Dei Ottati, Sforzi, Trigilia ve Brusco gibi akademisyenlerin katkılarıyla geliştirilmiştir (Alberti, 2008: 21, 23).

Krugman’ın “tam dışsal ekonomiler” olarak nitelendirdiği analiz, endüstrinin yerleşmesi ile birleştirilerek, endüstriyel bölgelerin araştırılmasında alternatif bir yaklaşımı ortaya koymaktadır. Becattini’nin katkıları, yukarda çerçevesi çizilen “yeni ekonomik coğrafya” çerçevesinde gelişmemiş, Marshall’ın orijinal dışsal ekonomiler analizinden ilham almıştır. Becattini’nin analizinin merkezinde, endüstriyel atmosfer ile kuvvetlenen

Krugman'ın "tam dışsal ekonomiler"inin rolü bulunmaktadır. Endüstriyel atmosferin yaşama gücünü şekillendiren güçler detaylı bir şekilde incelenmiştir (Hart, 2009: 100).

Krugman'a göre Becattini, Marshall'ın dışsal ekonomilerinden faydalanarak İtalyan endüstriyel bölgelerinin performansını açıklamaktadır (Audretsch, Falck ve Heblich, 2007: 2). Becattini sosyal ilişkilerin, endüstriyel bölgelerin üretim sistemleri içindeki önemini açıkça tanımlamaktadır. Sosyal ve kurumsal özellikler, endüstriyel atmosferi geliştirir; işbölümü yoluyla, uzmanlaşma ile ilişkili ekonomileri besler ve sürdürür. Böylece endüstriyel bölge, ekonominin sosyal sistemler içine oturtulduğu nitelikte bir sosyo-ekonomik kavram haline gelir. Becattini'nin, Marshall'ın dışsal ekonomilerine endüstriyel bölge bağlamında yaptığı katkı, Sforzi, Asheim ve Bellandi gibi pek çok yazar tarafından benimsenmiştir. Bu katkılardan, Krugman'ın "tam dışsal ekonomilerinin" sosyo-ekonomik bir boyut üstlenmekte olduğu; ve dışsal ekonomilerin kapsamı, sosyal düzenin içine yerleştirilmiş bir şekilde genişletilmedikçe endüstriyel bir organizasyon şekli olarak endüstriyel bölgenin tam anlamıyla kavramsallaştırılamayacağı sonucuna varılabilir (Hart, 2009: 101).

Becattini'ye göre Marshall tipi endüstriyel bölgeleri oluşturan firmaları bir arada tutan şey, her bir ürünün üretim maliyetlerini azaltan karmaşık dışsal ekonomiler ağıdır. Dışsal ekonomiler, bireysel firmalar için endüstri büyümesinin bir sonucu olarak maliyet düşüşlerine dönüşür. Bunlar, firmaya dışsal ancak endüstriye içsel ekonomilerdir. Bu dışsallıklar, belirli kaynakların tahsis etkinliğini işaret ederler. Bölgenin büyüklüğünün ve küme içinde meydana gelen etkileşimlerin yoğunluğunun pozitif bir fonksiyonu olarak kolektif etkinlik ifade ederler (Rabellotti, 1997: 33).

IV. Marshall Tipi Dışsal Ekonomilere Yöneltilen Eleştiriler

Yukarda bahsedilen Marshall tipi endüstriyel organizasyon analizi, *Principles of Economics* eserinin gölgesinde gelişen ana-akım Marshall tipi teorik aracın mimarları tarafından büyük ölçüde göz ardı edilmiştir. Marshall'ı müteakip ana-akım iktisat teorisinin dikkate değer özelliği, ölçek ekonomileri yaklaşımında köklü bir değişimdir. Dikkatler artan bir şekilde, ölçek ekonomilerinin rekabetçi koşullar altında statik denge modellerinde sunulabileceği yöntemleri araştırmaya odaklanmıştır. Bu çerçevede, içsel ekonomiler "rekabetin karşıtı" olarak adlandırılmıştır. Bunun yerine, şekil ve rolleri Marshall'ın öngördüğünden önemli derecede değiştirilmiş olmasına rağmen, dışsal ekonomilerin rolü vurgulanmıştır. Cunyngame-Edgeworth-Pigou geleneğinde biçimsel matematiksel sunumlar, bireysel firmaların (açıklayıcı değişken olarak bireysel firmanın arz fiyatının yanında toplam üretimini de içeren) arz fonksiyonlarını kurmuşlardır. Ayrıca her bir üreticinin üretiminin, tüm rakiplerin kolektif üretimi ile kıyaslandığında küçük olduğu kabul edilir. Bu yaklaşımı uyarlayarak Pigou; artan verimlerle uğraşırken, her bir bireysel firmanın artan maliyetler altında faaliyette bulunduğu, endüstrinin ise bir bütün olarak azalan maliyetler altında faaliyette bulunduğu, dolayısıyla yansıyan ekonomilerin endüs-

trideki firmalara dışsal olduğu hipotezi ile “matematiksel analiz ile tecrübe arasındaki problemi” çözdüğü iddiasında bulunmuştur (Hart, 2009: 95).

Marshall ölçek ekonomilerini; endüstriyel organizasyonu ve gelişmeyi şekillendiren evrimsel sürecin bir parçası olarak görmektedir. Ancak bu anlayış, Principles kitabında inşa edilen denge çerçevesinde yorumlanmazsa, bulanıklaşmaya eğilimlidir. Burada alışlagelen arz ve talep denge çerçevesi, aynı zamanda uzun dönemde arz koşullarını destekleyen ölçek ekonomilerinin evrimsel sunumunu çıkarıp atmayı tasarlamayacak bir değer teorisi inşa etmek için formüle edilmiştir. Young (1928) Marshall’ın çeşitli ölçek ekonomileri ile denge analizini uzlaştırma girişiminin faydasız olduğunu Marshall tipi maliyet uyumsuzluklarına yaptığı önemli katkılarıyla tanımlamıştır (Hart, 2009: 101).

Young bu eleştiriyi geliştirirken ölçek ekonomilerinin yalnızca şu bağlam dahilinde anlaşılabilceğini tartışmıştır: “değişimin progresif bir hal aldığı ve kendini kümülatif bir yöntemle yaydığı” süreç. Böylesi bir kurguda, içsel ve dışsal ekonomiler arasındaki ayırımın çok küçük bir operasyonel anlamı vardır ya da yoktur. Endüstriyel bölgeler analizi açısından bu tartışmanın önemi, Beccatini’nin gözlemine de açıkça yansımaktadır. Beccatini endüstri dünyasının; bireysel firmalar arasında teknik karşılıklı bağımlılıklar veya değiş-tokuş ağı olarak düşünülemeyeceği; fakat aksine “birbiriyle rekabet eden ve işbirliği yapan yerel üretim sistemlerinin bir kalaydeskopu” olduğunu ifade etmektedir. Söz konusu rekabet ve işbirliği süreci, Marshall, Young ve Beccatini tarafından belirtilen çeşitli dışsal ekonomilerden ayrılmış değildir. Bu kurguda endüstriyel bölgeler, endüstriyel organizasyonun önemli bir potansiyel türü olarak ortaya çıkar ve ekonomik gelişmenin sürdürülmesine yardım eder (Hart, 2009: 101-102).

Marshall’ın biyolojik analogisi ve kullandığı metaforlar geçmişte çok fazla tartışma yaratmıştır. Ayrıca ekonomik metodolojide, Marshall’ın sevmediği bilimsel yöntem tartışmalarının keskin hatlı alternatifleri, geçmişte ve günümüzde hala Marshall’ın kapsamlı ve dengeli yaklaşımına tercih edilmektedir. Keynes, bu tartışmalara son vermek umuduyla, metod üzerine yazarken, diyalektiğin ruhunu çıkartarak, keskin hatlı tanımlar ve sonuçlara varmaya çalışmıştır. Raffaelli, metodolojistlerin belki de bu yüzden Keynes’in yaklaşımını hala Marshall’inkine tercih ediyor olabileceklerini söylemektedir (Raffaelli, 2007: 1, 149).

Krugman, Marshall ile daha sonraki yazarların dışsal ekonomi kavramı ile aynı şeyi kast etmediklerini söylemektedir. 1940’larda ve 1950’lerde ekonomistler, teknolojik dışsal ekonomiler- tam fazlalıklar- ve pazar tarafından yöneltilen parasal dışsallıklar arasında kesin bir ayırım yapmaya başlamışlardır. Firma düzeyinde sabit verimler dünyasında, tam rekabette, parasal dışsallıkların özel bir önemi yoktur, yalnızca teknolojik fazlaların vardır. Marshall bu ayrımı yapmamış; büyük yerel bir pazarın etkin-ölçek ara girdi tedarikçilerini destekleme becerisini, geniş bir işgücü piyasasının avantajları ve firmalar aynı endüstride kümelenildiğinde gerçekleşen bilgi değişimini birleştirmiştir (iki parasal, bir teknolojik dışsallık). Krugman, güncel teorinin ışığında Marshall’ın böyle yapmak-

ta haklı olduğunu; teknolojik ve parasal dışsallıklar arasındaki keskin ayrımın yalnızca sabit-verimler dünyasında kabul gördüğünü; genel olarak pazar büyüklüğündeki dışsal ekonomilerin, teknik fazlalıklar kadar gerçek olduğunu söylemektedir (Krugman, 1998a: 50).

1960 öncesi iktisadi kalkınma yazarları, genel olarak, ölçek ekonomilerinin az gelişmiş ülkelerde kârlı endüstri kurma becerisini sınırlandıran bir faktör olduğunu varsaymışlardır. Bu tip ölçek ekonomilerinin mevcudiyeti durumunda, parasal dışsal ekonomilerin gerçek refah anlamlılığı varsayımını kabul etmişlerdir. Krugman'a göre; rekabetin açık modellemesi için, ölçek ekonomilerinin sorun yarattığı düzeyin ve/veya ekonomiyi açık modeller yönünde iten kuralcılık dürtüsünün büyüklüğünün farkında olmadıkları görülmektedir. 1960'tan sonra bunun aksine, iktisadi kalkınma üzerine çalışan ekonomistler, sabit-verimler genel denge kuralcılığı içinde eğitilmişler ve ölçek ekonomilerinin fark edilmeyecek kadar basit bir düzeyde önemli olabileceği ihtimalini çok fazla reddetmişlerdir (Krugman, 1998a: 15-16).

Krugman'a göre, Marshall yaklaşımını "tam" dışsal ekonomiler ile sınırlandırmamışsa da, bunu yapmak mümkündür. Böylece bireysel maksimizasyon ve rekabetçi denge aracının kullanımıyla ekonomistler dışsal ekonomileri daha iyi anlayacaktır. Nitekim, yerel dışsal ekonomiler bir konsept olarak ekonomiden asla kaybolmamıştır. Herhangi bir ana-akım ekonomistin, herhangi bir zaman diliminde, "şehirler neden oluşmuştur, ya da neden bazı endüstriler bir alanda yoğunlaşmıştır" sorularına vereceği cevap, bu tip yerel dışsallıklar üzerinden olacaktır (Krugman, 1998a: 50-51).

Sonuç

Endüstri yerleşimi ve endüstriyel bölgeler hakkındaki literatürün büyük bir bölümü, Alfred Marshall'ın ölçek ekonomilerinin ve bilhassa dışsal ölçek ekonomilerinin kavramlarla yorumlanarak yeniden keşfi olarak gösterilmektedir. Marshall'ın ölçek ekonomileri analizi, araştırma için teorik bir perspektif kurarken mantıklı bir başlangıç noktası oluşturmaktadır. Marshall'dan sonra ölçek ekonomilerinin temel iktisat teorisi içindeki sunumu, endüstriyel bölge gibi endüstriyel organizasyon formlarına ilişkin yakın zamanlardaki araştırmaların şekillendirilmesinde, Marshall'ın bu katkısının "yeniden keşfinin" önemini ortaya koymaktadır. Bu konuların tartışılması aynı zamanda, bir endüstriyel organizasyon çeşidi olarak endüstriyel bölgenin yaşama yeteneğini teşvik eden, sürdüren ve tehdit eden güçleri daha net bir şekilde tanımlamaya yardım etmektedir.

Kaynakça

Alberti, F. G. (2008). "Industrial districts and Firms" [Endüstriyel Bölgeler ve Firmalar]. Fernando G. Alberti vd. (Ed.). *Entrepreneurial Growth in Industrial Districts*, Cheltenham UK: Edward Elgar Publishing.

- Asheim, B.T. (2000). “Industrial Districts: The contributions of Marshall and Beyond” [Endüstriyel Bölgeler: Marshall’ın Katkıları ve Sonrası]. Gordon L. Clark, Maryann P. Feldman, Meric S. Gertler (Ed.). *The Oxford Handbook of Economic Geography* (ss. 413-431), UK: Oxford University Press.
- Audretsch, D.B.; Falck, O.; Heblich, S. (2007). “It’s All in Marshall: The Impact of External Economies on Regional Dynamics” [Hepsi Marshall’da Var: Dışsal Ekonomilerin Bölgesel Dinamikler Üzerindeki Etkisi]. CESifo Working Paper No. 2094, Germany.
- Becattini, G. (2002). “Giacomo Becattini’s Prize Lecture: Small Business and Entrepreneurship in the Thought of Alfred Marshall: On their Empirical Basis and General Meaning” [Giacomo Becattini’nin Ödüllü Konferansı: Alfred Marshall’ın Düşüncesinde Küçük İşletme ve Girişimcilik: Ampirik Temeli ve Genel Anlamı]. Global Award for Entrepreneurship Research.
- Becattini, G. (2004). *Industrial Districts - A New Approach to Industrial Change* [Endüstriyel Bölgeler - Endüstriyel Değişime Yeni Bir Yaklaşım]. Cheltenham UK: Edward Elgar Publishing.
- Belussi, F. ve Caldari, K. (2009). “At the origin of the Industrial District: Alfred Marshall and the Cambridge School” [Endüstriyel Bölgenin Kökeni: Alfred Marshall ve Cambridge Okulu]. *Cambridge Journal of Economics*, 33, Oxford University Press, 335–355.
- Combes, P.P; Mayer, T.; Thisse, J.F. (2008). *Economic Geography, Integration of Regions and Nations* [Ekonomik Coğrafya, Bölgelerin ve Ulusların Entegrasyonu]. UK: Princeton University Press.
- Fujita, M.; Krugman, P.; Venables, A.J. (1999). *The Spatial Economy Cities, Regions, and International Trade* [Alansal Ekonomi Şehirler, Bölgeler ve Uluslararası Ticaret]. London UK: The MIT Press.
- Hart, N. (2009). “External and Internal Economies” [Dışsal ve İçsel Ekonomiler], Giacomo Becattini vd. (Ed.), *A Handbook of Industrial Districts* (ss. 90-102), Cheltenham UK: Edward Elgar.
- Hart, N. (December 1992). “Increasing Returns and Marshall’s Theory of Value” [Artan Verimler ve Marshall’ın Değer Teorisi]. *Australian Economic Papers*, 31 (59), 234-244.
- Hart, N. (1996). “Marshall’s Theory of Value: The Role of External Economies” [Marshall’ın Değer Teorisi: Dışsal Ekonomilerin Rolü]. *Cambridge Journal of Economics*, 20, 353-369.
- Krugman, P. (1998a). *Development, Geography and Economic Theory* [Kalkınma, Coğrafya ve İktisat Teorisi] (Fourth Printing). The Massachusetts Institute of Technology Press.

- Krugman, P. (1998b). “What’s New About the New Economic Geography?” [Yeni Ekonomik Coğrafya ile İlgili Yeni Ne Var?]. *Oxford Review of Economic Policy*, 14 (2), Oxford University Press.
- Loasby, B. J. (December 2002). “Darwinism and Evolutionary Economics” [Darwinizm ve Evrimci Ekonomi]. *Economic Record*; 78, 243; ProQuest Central, 494-496.
- Loasby, B. J. (December 2009). “Knowledge, Coordination and the Firm: Historical Perspectives” [Bilgi, Koordinasyon ve Firma: Tarihi Perspektifler]. *The European Journal of the History of Economic Thought*, 16:4, 539–558.
- Marshall, A. (1920). *Industry and Trade* [Endüstri ve Ticaret] (3rd edition). London: Macmillan.
- Marshall, A. (1964). *Principles of Economics* [Ekonominin Temelleri] (8th edition). London: Macmillan.
- Maskell, P. (2001). “Towards a Knowledge-based Theory of the Geographical Cluster” [Bilgi Temelli Bir Coğrafi Küme Teorisine Doğru]. *Industrial and Corporate Change*, 10 (4), Oxford University Press, 921-943.
- Nath, S.K. (1973). *A Perspective of Welfare Economics* [Refah Ekonomileri Perspektifi]. UK: Macmillan.
- Rabellotti, R. (1997). *External Economies and Cooperation in Industrial Districts A Comparison of Italy and Mexico* [Endüstriyel Bölgelerde Dışsal Ekonomiler ve İşbirliği İtalya ve Meksika’nın Karşılaştırılması]. UK: Macmillan Press Ltd.
- Raffaelli, T. (Summer 2001). “Marshall On Mind and Society: Neurophysiological Models Applied To Industrial And Business Organization”. *The European Journal of the History of Economic Thought*, 8:2, 208–229.
- Raffaelli, T. (2004). “Whatever Happened to Marshall’s Industrial Economics?” [Marshall’ın Endüstriyel Ekonomisine Ne Oldu?]. *The European Journal of the History of Economic Thought*, 11:2, 2004, 209 – 229.
- Raffaelli, T. (2007). “Marshall’s Metaphors on Method” [Metodda Marshal’ın Metaforları]. *Journal of the History of Economic Thought*, 29:2, 135-151.